

Sicole

Les rôlêyes francès-walon (I)

C' est des rôlêyes di mots ki s' ritrovèt otomaticmint si on cnoxhe ene des deus langues.

Rôlêye francès AN walon AN

francès	walon
demander, danser, panse, flanc, blanc / blanche, manteau, changer, champ, enfant, en chantant	dimander, danser, panse, flanc / flantchet ; blanc / blanke (<i>blantche</i>), mantea ; candjî (<i>tchandjî</i>) ; tchamp, efant (<i>afant</i>) ; e tchantant

Mins: brâmint des djins ki n' câzèt nén walon tos les djoûs prononcèt IN, ki ça s' lome on forcoridjaedje [*hypercorrectisme*] (*diminder, *dinsî). U adon, c'est l' inflouwince do picârd.

Foû-rîles [*exceptions*]: sans / sins ; dans / dins ; Flamand / Flamind ; ranger / rindjî (*randjî*) ; langue / linwe (*lingue*) ; manger / mindjî (*mwindjî*), rangée / rindjeye (*rindjêe, randjêe*).

Betchetes et cawetes do walon

Li betchete ri- (I)

Li betchete ri- si pout spotchî :

Plinne cogne

Ele riwaite
 Ene bele rivindje
 Alez vs ricweri vosse bwès u nén ?
 Mi oto, dj' el rivind

Sipotcheye cogne

Dji rwaite
 Enute, c' est li rvindje
 Va rcweri t' fré
 « Moudes a rvinde » (live e walon)

avou l' accint d' Bive-Libin, sistinme Feller : èle ruwête / dju r'wête ; ène bèle ruvindje / ènut', c' est la r'vindje ; Alez v' rukêre vosse bwès û nin ? / Va r'kêre tu frère.

Si l' bodje atake pa ene voyale, li betchete ri- divént r-

Bodje

il atake a ploure
 evoyî ene lete
 otorijhî les voyaedjes
 il est bén ustiyî

Mot avou l' betchete

i ratake a ploure
 revoyî èn aparey a l' oujhene
 rotorijhî les voyaedjes
 s' i vout fé si mājhon lu-minme, i s' duvrè rustiyî

Eciclopedeye :

Istwere des lingaedjes did pavâr ci (I)

Do vî vî tins (metans, 200 divant Djezus-Cri), les djins cåzént gayel u waèl [*langue celtique ou gaélique*]. Elle n' esteut nén scrîte paski l' croyance des Celes voleut k' i gn åye ki les drudes k' åyéxhe li cnoxhance.

El France, on a rtruvé kékes sicrijaedjes (avou l' alfabet grek). Gn a eto les nos d' plaece ki pus târd, les Romins ont riscrît e latén. On a lomé ci gayel la (d' après France) li gâlwès.

El Walonreye d' asteure, on dit k' gn aveut des tribus celes ki s' lomént : les Eburons (Lidje), les Adouwatikes (Nameur), les Nervyins (Hinnot bedje et francès) et les Trevires (Lussimbork). Les Menapyins, zels, c' esteut puvite e l' Flande. Cezâr (dins s' live « li guere des Gâles) lome ces tribus la, metowe a Bijhe del Sene (aiwe ki passe a Paris), li Gâle beldjike.

E 53 divant Djezus-Cri, Djule Cezâr abroke dins l' Gâle, et fote ene plouzêye às Gâlwès, mågré l' rezistance di tchîfs come Vercindjetorisse (France) u Ambiyorisse et Boduwogna (Beldjike). Li mwaisse batreye c' est l' batreye di Sambe u bataye des Nervyins (mins on n' sait nén wice å djustice, el France u el Beldjike d' asteure).

Les Romins metèt des colons (des vîs sôdårds) dins les pus belès plaeces. Ces-ci djâzèt on cpité latén a môde di patwès. Les Celes li cpitèt co dpus, et prinde kékes mots da leur : c' est l' galiromin [*gallo-romain, latin vulgaire*], mins ki n' est nén scrît non pus. Tos les scrijaedjes si fjhèt e bon latén. (*a shuve*)

Cronike del minêye 2020-2021

Fén fevrî 2020, on ôt djâzer k' ene sôre di gripe ki pout dischinde dins les peumons (k' on lome on SRAS) vént d' passer del Chine – la k' ele toûne dispu l' moes d' nôvimbe 2019 – a l' Itåleye, do costé di Milan. Mins ni l' ONU, ni les minisses bedjes del santé ni trovèt k' i fât criyî Barabasse. Li 2 d' mæss, dins on gaztaedje so l' RTBF, les spikers baltèt les anonceus d' mâleur insi : « e l' Beldjike, gn a 4 côps dpus d' minisses del santé (9) ki d' malâdes do novea virûsse (2). »

So ces etrevéns la, li prof di walon des scoles di Bive atrape on mâ d' goidje, mins vént tolminme diner scole li 3 d' mæss, sins s' raprotchî dtrop des « djonnes situdiants ». Li 5 di mæss, todi ene miete halotche, i va cwand minme al fôre às lives di Brussele. Elle a stî mintnowe, mågré l' crexhaedje des cas totavâ l' Itåleye, et ça atake ossu e l' France (la ki l' fôre às0 lives di Paris a stî anixhilêye). Al Brussele, so les meyes di djins ki sont dins les standes et âdfoû, gn a k' ONK k' a on masse.

Li scole di walon do 10 di mæss est rpoirtêye, paski l' prof est todi saké. Gn a nén k' lu : li 14 di mæss, c' est l' prumî recloymint, et l' 17, c' est co pus straegne : tos les botikes sont serés (a pârnt les cis ki vindèt d' amagnî). On dit k' c' est po 15 djoûs. Oyi, mins nonna...

(*finixhoz li paskeye avou vos sovnances po li scole ki vént*)

Sicrijheu e walon

Bernard Van Vynckt

On curé k' a monté doyén a Mâtche. Après l' guere di 40, si pa a vnou del Flande tini ene cinse a Meu (Hesbaye namurwesse, « a Meu, troes po deus ! »). Il a don co oyou câzer walon, poy k' il a vnou å monde e 1957.

Il aveut on soçon curé a Côroe-dilé-Âve [*Corroy-le-Grand, Wavre*], k' esteut foirt amateur di walon. Et bon beveu d' vén ! Biernåd a rcopyî ses deus « cwålités ».

Pus târd, il a raprind l' walon tot rescontrant Paul Gilles (on gaztî å posse, ki fjheut l' emission 900.000 Walons), k' esteut d' Meu, lu avou. Pu shuve les cours ås Relîs Namurwès.

E 2020, a pârti do prumî recloymint, i s' mete a scrire tchaeke samwinne on biyet d' oumeur, k' i lét sol RCF (Radio Catolike Francesse), brantche di Walonreye [*Sud Belgique*]. Avou ça k' on les pleut rischoûter sol Daegntoele [*« Toile mondiale »*].

Ça a yeu télmint d' succès, k' end fwait on live, ki s' lome :

Rastrind, saiss !

On ptit boket :

Dins m' dierin messaedje, dji vos aveu câzé di çk' i nos fâre kécfeye tchoezi po mete do novea dins nosse vicâreye.

Dins « Le Vif » do 15 di may, les gaztîs ons scrît so çou ki s' pôreut bén passer dins les moes u les anêyes a vni. Il ont dmandé leus idêyes a sacwants sincieus.

Po nos dire bondjoû, nos avéns prins l' abitude di nos rabressî. Insi, nos mostréns a on soçon ki nos l' veyéns voltî. Nos n' rabresséns nén ene sakî ki nos n' kinoxhéns nén, don ! Dji câze d' ayir, paski, ådjourdu ?

Et porshure so ene fâve:

Djôzef et Mareye on des noveas vijhéns. Ene djonne cope k' a atché li mâjhône d' a costé. Tos les djoûs å matén, cwand l' ome va al bezogne, i rabresse si feme sol sou d' l' ouxh. Et cwand i rintere al vesprêye, minme afwaire.

- Avoz veyou, Djôzef, ces deus la, come i s' rabresnut ? Vos dvrîz fé parey ! Siya !

- Dji vou bén, mi Mareye. Mins dji n' conoxhe nén ç' feme la, savoz, mi !

Ene miete pus serieus, asteure! Ådjourdu, on nos dit bén sovint k' i nos fât dmorer a on mete et dmey onk di l' ôte. Et, bén seur, i n' si fât nén serer les mwins. Co moens si rabressî. Dayeur, comint fé avou on masse ?

Biyet do prumî d' may 2020, ki l' tite, c' est : « on a peu d' lu-minme ».

Tchanson

Dji so maçon

(câzé : des brikes et do moirtî, ey a boere po l' ovrî ; çou k' on dmande li dierin, k' il arive li prumî).

I.

Dispoy ki nos prumîs parints / Pal vî Bon Diu ont stî surprins / Nos fât tertos payî / Tant k' a lzî voleur taper l' pire / Djel lai âs cis k' n' ont nén fwait pire. / Dj' inme mia di m' taire et d' travayî

Resploe

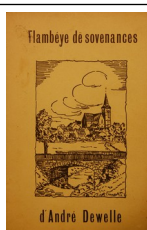
Dji so maçon et cwand dj' apougne mi trouwale (*truwèle*) / Li veye mi shonne pus bele. / Tot e tchantant, a parmint ou a pegnon, / Dji djowe do fil å plonk. / Li ci k' a dit : « cwand l' bastimint va, tot va » / N' est nén si biesse ki ça. / Dj' so-st ureus come on siset / ki djârgone si ptit boket. / Dji so maçon, dji so maçon.

II.

Dj' a l' gote å front e plin esté / Et tot l' ivier, dji l' a-st å nez, / Mins k' i fwaiye tchôd ou froed. / Elle est e m' boke pa tos les tins ; / cwand dj' pou lamper, dji so contin ; / C' est dins m' mestî k' on a l' pus soe.

2inme resploe

Dji so maçon, et si dj' boe voltî on vere / C' est po neyî l' poûssire (*pouchêre*) / Ça m' shonne si bon ki dji m' croe a tot moumint / Li rwè do bastimint. / Tote li djournêye, dj' alene boutisses et plaenreces / Come si dj' sereu-st al fiesse / Cwand on mete li bouket, dji boe, / Ki dji n' sai pus roter droet. / Dji so maçon, dji so maçon.

Câzaedje, et tchantaedje : André Dewelle ; muzike: timbe kinoxhou ; câzaedje eplaidî dins « Flambêye di sovnances » (sins date) ; + sitroete plake dins on scrinê [coffret] « Come ene bresseye di fleurs », 2000 (?)

Pol schoûter : https://wa.wikipedia.org/wiki/Im%C3%A5dje:Dewelle_ma%C3%A7on.ogg